

Željka Matulina
Filozofski fakultet u Zadru
Sveučilišta u Splitu
Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR-23000 Zadar

OBRADBA POREDBENIH PRIDJEVSKIH FRAZEMA U NJEMAČKO-HRVATSKOM I HRVATSKO-NJEMAČKOM OPĆEM RJEČNIKU

Poredbeni frazemi u ovome su članku uzeti kao osnova za analizu i kritiku opisa frazeološke građe u njemačko-hrvatskim i hrvatsko-njemačkim dvojezičnim općim rječnicima. Skreće se pozornost na neke aspekte opisa odabranih frazeoloških jedinica, a težište je stavljeno na sljedeća pitanja: metajezicke upute o postupcima obradbe frazeološke građe izvan i unutar leksikografskih članaka, makrostruktura rječnika i postupci lematiziranja poredbenih pridjevskih frazema, odabir prijevodnih ekvivalenata, smještaj poredbenih frazema u internoj strukturi leksikografskoga članka, podaci o stilu i specifičnostima upotrebe poredbenih frazema.

0. Uvod

U ovome radu razmotrit ćemo neke aspekte leksikografske obradbe poredbenih pridjevskih frazema u tri dvojezična opća njemačko-hrvatska i hrvatsko-njemačka rječnika: Gustav Šamšalović, *Njemačko-hrvatski rječnik*, 1995; Marija Uroić i Antun Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*, 1993; i Blanka Jakić i Antun Hurm, *Hrvatsko-njemački rječnik*, 1999. Frazeološka jedinica koju ćemo u odabranim rječnicima promatrati tročlana je sintagma¹ kod koje je lijeva sastavnica pridjev, središnji je dio u hrvatskom poredbeni veznik *kao* (ili *poput*), u njemačkom *wie* (ponekad i *als*), a desna je sastavnica imenica (ili imenička grupa), npr. hrv. *bijel kao snijeg* – njem. *weiß wie Schnee*; hrv. *zdravo kao riba u vodi* – njem. *gesund wie ein Fisch im Wasser*. Težište će biti na sljedećim pitanjima: (i) osvrt na metajezicku terminologiju kojom se u uvodnome dijelu rječnika ekspliciraju

¹ Željka Fink označava tu trojnu strukturu formulom A + B + C. Prvi član strukture nazvan je *comparandum*, drugi član (tj. veznik) *comparatum*, a treći član strukture *tertium comparationis*, usp. Fink 1996:402. Usp. također Matešić 1978:217.

postupci uvrštavanja i opisa frazeološkog fundusa u makrostrukturi i mikrostrukturi rječnika; (ii) lociranje poredbenih frazema u internoj strukturi leksikografskoga članka; (iii) tumačenje ekvivalencije; (iv) opis karakterističnoga sadržaja poredbenih pridjevskih frazema; (v) podaci o stilu i upotrebi.

1. Metajezikna terminologija u uvodnim i završnim dijelovima rječnika

1.1. Gustav Šamšalović, *Njemačko-hrvatski rječnik*

Uvodni dio toga rječnika s oko 50000 leksikografskih jedinica sadrži tri vrste tekstova: *Predgovor* (str. VII), *Napomene* (str. IX) i *Kratice* (str. XIII), a na završetku rječnika nalazi se poseban gramatički dodatak s naslovom *Najvažnija poglavlja iz njemačke gramatike* (str. 1114–1201). Već u prvoj rečenici *Predgovora* autor naglašava kako mu je cilj »bogatim izborom riječi i izričaja« te »pomno i iscrpno obrađenom frazeologijom« obuhvatiti »ne samo govorni i književni jezik nego i najvažnije znanstvene i tehničke termine«. U *Napomenama* u 22 točke autor obrazlaže mnoge postupke koje je koristio pri bilježenju morfoloških, fonetskih i tvorbenih posebnosti leksičkih jedinica. O frazeološkim jedinicama nema, međutim, ni jedne jedine riječi. Među *Kraticama* na str. XIII nalazi se jedini u mikrostrukturi triju poredbenih pridjevskih frazema korišten metajezikni podatak ⟨fig⟩, ali nema obrazloženja zbog čega se koristio samo na nekim mjestima u rječniku, a na drugima, premda potpuno identičnima, ipak nije.

1.2. Marija Uroić, Antun Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*

U podnaslovu ovoga leksikografskoga djela s oko 45000 leksikografskih jedinica pobliže se nastoji objasniti dio sadržaja dopunom »s gramatičkim podacima i frazeologijom«. Tekstovi uvodnoga dijela rječnika tu su: *Predgovor prvom izdanju* (1954) (str. V), *Predgovor šestom izdanju* (1982) (str. V–VI), *Predgovor prvom prerađenom i dopunjenom izdanju* (str. VI), *Tumač* (str. VII–VIII) i *Kratice* (str. VIII). U završnom dijelu rječnika smješten je *Pregled jakih i nepravilnih glagola* (str. 1007–1010). U *Predgovoru* autor prvoga izdanja (Antun Hurm) ističe kako je »frazeologija u razmjeru prema obujmu knjige dosta bogata«, a ta primjedba, nažalost, visi u zraku i nema nikakva značaja za korisnika koji uzalud traži bilo kakve naputke o sređivanju, označivanju i korištenju toga »bogata« frazeološkoga materijala. U *Predgovoru šestom izdanju* (1982), koje je revidirala i dopunila Marija Uroić, nalazimo rečenicu u kojoj se spominje izraz »idiom«, no s obzirom na to da nigdje nije navedeno što se pod tim izrazom podrazumijeva, ostaje, naravno, na korisniku samome da ga protumači kako mu njegovo vlastito znanje i stručna kompetencija dozvoljavaju. Citiramo tu rečenicu u cijelosti: »Među navedenim primjerima bilo ih je koji se mogu doslovce prevoditi. Takvi su, po mogućnosti, zamijenjeni idiomatskim izrazima.« Nismo ustanovili ni puni izraz »idiom« a ni kakvu nje-

govu skraćenicu ni u jednom od leksikografskih članaka obuhvaćenih ovim istraživanjem. Ni u trećem predgovoru, koji ima za naslov *Predgovor prvom prerađenom i dopunjenom izdanju* (str. VI), a koji je napisala glavna urednica te leksikografske edicije, nema nikakvih podataka ili uputa korisniku koji bi mu omogućili snalaženje u veoma bogatom frazeološkom korpusu toga dvojezičnog rječnika. *Tumač* (str. VII–III) ne sadrži također ni jedan podatak o frazeološkim jedinicama toga rječnika. Među *Kraticama* (str. IX i X) nalazimo ⟨pren⟩ za »preneseno značenje«, a ona se među poredbenim pridjevskim frazemima koristi samo u jednom slučaju: njem. *kalt wie Marmor* = hrv. ⟨pren⟩ *hladan kao mramor* (str. 519). Zadnji tekst s naslovom *Pregled jakih i nepravilnih glagola* proteže se od str. 1007 do 1010.

1.3. Blanka Jakić, Antun Hurm, *Hrvatsko-njemački rječnik*

U *Uvodnim napomenama* (str. 5–6) Antun Hurm kaže: »Trudio sam se također da na primjerima pokažem kako ćemo uobičajene fraze i idiome našega jezika najbolje izreći njemačkim jezikom«. Kamo sreće da je ugledni rječničar barem napisao po kojem je ključu odabirao i selegirao frazeološku i idiomatsku građu i kako ju je uvrštavao u makrostrukturu rječnika! Kao ni u dva prije opisana rječnika, tako ni tu nisu uvedeni jedinstveni kriteriji organiziranja i razdiobe frazeološke građe u mikrostrukturi rječnika, a ne koriste se ni posebna grafička sredstva ili brojke za razgraničavanje različitih značenja. S obzirom na to da načelo numeričkog obilježavanja uopće nije provedeno u Rječniku kao cjelini, začuđuje autorov komentar: »U frazeološkom dijelu rječnika nisu stavljani brojevi« (str. 5), jer brojeva nema nigdje u Rječniku. *Predgovor drugom izdanju* (str. 7) potpisala je 1968. Blanka Jakić, koja je prepravila i nadopunila Hurmov dvojezični rječnik. U prvoj rečenici *Predgovora drugom izdanju* suautorica izražava potrebu uvođenja »nemalog broja novih riječi i fraza« u drugo izdanje rječnika. Ni ona nije osjetila potrebu za tim da nešto više kaže o sređivanju i opisu frazeološke građe, iako je frazeologija, na koju eksplicitno upućuje podnaslov toga rječnika, veoma bitan sastavni dio njegove građe. Na dnu toga dijela teksta opisuje se među raznim relevantnim pojmovima i skraćenicama (kolokv); ona »označuje one riječi kolokvijalnog ili razgovornog jezika koje nisu ni dijalektalne, niti je njihova upotreba ograničena samo na južnonjemačko jezično područje«. Kako povezati dano tumačenje izraza »kolokvijalno« s frazeološkim jedinicama koje u mikrostrukturi sadrže taj podatak? Hrv. *brz kao strijela* = njem. ⟨kolokv⟩ *schnell wie ein geölter Blitz* (str. 1001); hrv. *glup kao noć* = njem. ⟨kolokv⟩ *saudumm* (str. 170). U vezi s tim obilježjem postavljaju se dva pitanja: Zašto na isti način nisu označene sve druge usporedbe iste vrste? Koja je razlika između obilježja ⟨kolokv⟩ i obilježja ⟨pren⟩? Ta se dva obilježja naizmjenično javljaju u samo nekim leksikografskim člancima uz poredbene frazeme, ali nije jasno po kojem su načelu uvršteni i kakvu funkciju imaju u opisu upravo tih frazeoloških jedinica u odnosu na sve ostale iden-

tične jedinice. Ni u *Predgovoru trećem izdanju* (str. 8) kao ni u *Predgovoru četvrtom izdanju* (str. 9) iz 1984. godine, o frazeologiji nema ni riječi. U popise *Kratica na hrvatskom jeziku* i *Kratica na njemačkom jeziku* (str. 10 i 11) uvršteni su (kolokv) i (pren). Na kraju rječnika nalazi se *Pregled jakih i nepravilnih glagola* (str. 1245 do str. 1249).

2. Lematiziranje poredbenih pridjevskih frazema

Preporučljiv postupak lematiziranja jest onaj koji je za sve istovrsne jedinice jednak i koji je dosljedno proveden u čitavoj rječničkoj makrostrukturi. Taj postupak ne bi trebao doći u pitanje kod relativno malenih i strukturno specifičnih razreda frazeoloških jedinica kao što su npr. poredbeni pridjevski frazemi. Korisnik rječnika nada se pronaći traženu frazeološku jedinicu pod prvom dominirajućom riječju, što u slučaju poredbenih pridjevskih frazema znači pod pridjevom koji se nalazi na lijevoj strani poredbene strukture. U suvremenim frazeološkim rječnicima² to je načelo već više ili manje uspješno provedeno³, a problemi prikladnog uvrštavanja i opisa frazeološke građe povećavaju se sa stupnjem općenitosti (univerzalnosti) rječnika i s brojem jezika koji se u rječniku istodobno opisuju. Da bismo mogli prikazati leksikografske postupke koje tri gore navedena dvojezična opća rječnika koriste pri obradi poredbenih pridjevskih frazema i na taj način stvoriti polazište za prosudbu kakvoće tih rječnika izlistat ćemo sve jedinice ustanovljene u tim rječnicima pa taj popis (korpus poredbenih pridjevskih frazema) niže predstaviti.

2.1. Korpus poredbenih pridjevskih frazema u dvojezičnim rječnicima

Gustav Šamšalović, *Njemačko-hrvatski rječnik* (pasivni rječnik)

1. (596)⁴ arm wie eine *Kirchenmaus*⁵ = vrlo siromašan B⁶
2. (221) die Sache ist so *breit als lang* = (i) stvar je tako široka kao i duga; H; (ii) (fig) stvar ostaje na istom G
3. (799) dunkel wie in einem *Sack* = (fig) tamno kao u rogu F
4. (214) grob wie *Bohnenstroh* = (i) grub kao pasuljevina; D; (ii) (fig) neotesan A

² Kao primjer mogu se uzeti najnoviji Dudenovi opći i frazeološki rječnici.

³ Na probleme dvojezičnih frazeoloških rječnika a na primjeru Dudenova frazeološkog rječnika ukazuje Klaus Dieter Pilz 1995.

⁴ Brojka u zagradama označuje stranicu u rječniku.

⁵ Posebno je u primjeru istaknuta ona riječ pod kojom je poredbeni frazem u rječniku lematiziran.

⁶ Velikim slovom označujemo u ovome radu strukturni tip ekvivalenta.

Marija Uroić, Antun Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik* (pasivni rječnik)

1. (121) *dumm wie Bohnenstroh* = izvanredno, izuzetno glup B(B)
2. (121) *grob wie Bohnenstroh* = neobično glup B
3. (415) *kalt wie Marmor* = ⟨pren⟩ hladan kao mramor D
4. (519) *kalt wie Marmor* = hladan kao mramor D
5. (894) *verschwiegen wie das Grab* = šutljiv kao grob D
6. (357) *sie sitzen da (stehen da) wie Heringe* = sjede (stoje) stisnuti kao sardine H(H)
7. (430) *arm wie eine Kirchenmaus* = siromašan kao crkveni miš D

Blanka Jakić, Antun Hurm: *Hrvatsko-njemački rječnik* (aktivni rječnik)

1. (23) *bijel kao kreda* = (i) weiß wie Kreide; E (ii) kreidebleich C
2. (23) *bijel kao snijeg* = (i) weiß wie Schnee; E (ii) schneeweiß C
3. (984) *bijel kao srebro* = silberweiß C
4. (984) *sjajan kao srebro* = (i) silberglänzend; C (ii) silberhell C
5. (30) *blijed kao krpa* = weiß wie ein Handtuch E
6. (30) *blijed kao mrtvac (smrt)* = ⟨poet⟩ bleich wie der Tod I
7. (30) *blijed kao vosak* = bleich wie Wachs D
8. (381) *blijed kao kreda* = (i) bleich (weiß) wie Kreide; E(E) (ii) kreidebleich; C (iii) kreideweiß C
9. (381) *blijed kao kreč* = bleich (weiß) wie Kalk D(E)
10. (492) *brz kao munja* = (i) blitzschnell; C (ii) schnell wie der Blitz C
11. (1001) *brz kao strijela* = (i) blitzschnell; C (ii) schnell wie der Blitz; E (iii) ⟨kolokv⟩ schnell wie ein geölter Blitz E
12. (161) *crn kao gavan* = rabenschwarz C
13. (61) *biti croen kao rak* = rot wie ein Krebs sein E
14. (995) *čvrst kao stijena* = (i) felsenfest; C (ii) ⟨pren⟩ hart; A (iii) unerbittlich A
15. (112) *dosadan kao muha* = lästig wie eine Fliege E
16. (170) *gluh kao top* = stocktaub C
17. (170) *glup kao noć* = (i) ⟨kolokv⟩ saudumm; C (ii) dumm wie Bohnenstroh; E (iii) dumm wie die Nacht D
18. (205) *hladan kao led* = (i) kalt wie Eis; E (ii) eiskalt C
19. (415) *hladan kao led* = (i) eiskalt; C (ii) eisig kalt; B (iii) kalt wie Eis E
20. (287) *jasno kao sunce* = sonnenklar C
21. (385) *jasno kao kristal* = kristallklar C
22. (385) *providan kao kristal* = (i) kristallen; A (ii) kristallklar; C (iii) wie Kristall E
23. (100) *jasno kao na dlanu* = es liegt auf der Hand H
24. (1226) *klizav kao zmija* = (i) schlüpfrig wie eine Schlange E
25. (1226) *lažan kao zmija* = (ii) falsch wie eine Schlange E

26. (1226) lukav kao *zmija* = (iii) listig wie eine Schlange D
27. (861) *radin* kao pčela = emsig wie eine Biene E
28. (475) *mlad* kao *rosa* = blutjung C
29. (912) *mlad* kao *rosa* = blutjung C
30. (912) svjež kao *rosa* = taufrisch C
31. (480) *mokar* kao miš = (i) tropfnass; C (ii) pudelnass; C (iii) ganz nass B
32. (690) *pijan* kao čutura = total (völlig, sinnlos) betrunken B(B)(B)
33. (699) *plašljiv* kao zec = furchtsam wie ein Hase E
34. (1220) biti plašljiv kao zec = (i) ängstlich sein wie ein Hase; E (ii) ein Hasenfuß sein F
35. (1020) ravan kao *svijeća* = kerzengerade C
36. (943) *siromašan* kao crkveni miš = arm wie eine Kirchenmaus D
37. (984) sjajan kao *srebro* = (i) silberglänzend; C (ii) silberhell C
38. (959) dvojci su *slični* kao jaje jajetu = die Zwillinge gleichen einander (sich) wie ein Ei dem andern H
39. (905) zdrav kao *riba* u vodi = gesund (munter) wie ein Fisch im Wasser E(E)
40. (905) svjež kao *riba* u vodi = gesund (munter) wie ein Fisch im Wasser E(E)
41. (905) šutljiv kao *riba* = stumm wie ein Fisch E
42. (1058) *težak* kao olovo = (i) schwer wie Blei; E (ii) bleischwer C
43. (309) tvrd kao *kamen* = (i) steinhart; C (ii) hart wie Stein E
44. (679) biti umoran kao *pas* = müde sein wie ein Hund D
45. (679) biti vjeran kao *pas* = treu wie ein Hund sein E
46. (957) žut kao *slama* = (i) strohgelb; C (ii) [kosa] strohblond C

Gustav Šamšalović: *Njemačko-hrvatski rječnik*

Tri od sveukupno četiri poredbena pridjevka frazema u makrostrukturi toga rječnika uvrštena su pod desnom, imeničkom sastavnicom (primjeri 1, 3 i 4), a samo je jedan poredbeni pridjevski frazem lematiziran pod lijevom pridjevskom sastavnicom (primjer broj 2).

Marija Uroić, Antun Hurm: *Njemačko-hrvatski rječnik*

Od ukupno sedam poredbenih pridjevskih frazema pet ih je uvršteno pod desnom, imeničkom sastavnicom (primjeri 1, 2, 4, 6 i 7), jedan je uvršten pod lijevom, pridjevskom sastavnicom (primjer 5), a jedan se poredbeni frazem javlja istodobno na dva mjesta u rječniku pod dvije različite leme: jednom je uveden u rječnik pod lijevom, pridjevskom sastavnicom, a jednom pod desnom, imeničkom sastavnicom (usp. primjere 3 i 4).

Blanka Jakić, Antun Hurm: *Hrvatsko-njemački rječnik*

U aktivnom Hurmovu rječniku prevladava načelo uvrštavanja poredbenih

pridjevskih frazema prema desnoj, imeničkoj sastavnici frazema, a tako je i u oba pasivna dvojezična rječnika. Prema pridjevskoj, tj. lijevoj konstituenti poredbe u rječnik je uvedeno 19 poredbenih frazema. Tri su frazema uvedena pod dvije leme istodobno, i to jednom pod pridjevskom, a jednom pod imeničkom sastavnicom (usp. primjere u popisu 18, 19, 28, 29, 33 i 34). Međutim problem nije samo u istodobnom uvrštavanju frazema pod različitim lemmama. Dva dvostruko uvrštena frazema na svakom se mjestu u rječniku drugačije obrađuju: tako se na ciljnoj strani poredbenog frazema navedenog pod brojem 18 nalaze dva ekvivalenta, a u istoj toj poredbi u primjeru broj 19 navedena su tri ekvivalenta, a ona stoje u obrnutom redosljedju prema onima navedenima u primjeru broj 18 premda za to nema nikakva posebna razloga. Nadalje treba upozoriti na još jedan problem. Nizanje ekvivalenata na ciljnoj strani moglo bi korisniku rječnika sugerirati kako se radi o (sadržajnim) istoznačnicama, pa da je potpuno irelevantno za koji će se od ekvivalenata korisnik odlučiti. Međutim, to ipak nije tako. U primjeru navedenu pod brojem 19 ekvivalenti na desnoj strani nisu sadržajne istoznačnice, iako bi se na prvi pogled to moglo učiniti. Razlika je u distribuciji ponuđenih ekvivalenata, tj. oni nisu slobodno zamjenljivi u svakome (situativnome) kontekstu: *eisig* uglavnom služi kao intenzivirajuća čestica koja se uglavnom koristi kod oznake za vremenske prilike, npr. za hladnoću (*es ist eisig kalt, die Luft ist eisig kalt*), za čovjeka se, međutim, koristi *er ist kalt wie eine Hundeschнауze* (= »on je hladan kao pasja njuška«) u smislu 'on je bezosjećajan', a ne *er ist kalt wie Eis*, kako sugerira jedan od navedena tri prijevodna ekvivalenta u aktivnom Hurmovu rječniku. I pridjev *eiskalt*, koji se uglavnom koristi za neživo, može se primijeniti i čovjeka, ali samo u postavi *ein eiskalter Mensch* (= 'hladan čovjek') također u smislu 'bezosjećajan'. Primjeri navedeni pod brojevima 33 i 34 još jasnije pokazuju nedosljednost opisa odabranih frazeoloških jedinica. Jedan te isti poredbeni pridjevski frazem (*plašljivo kao zec*) javlja se najprije u polazišnom jeziku na dva mjesta (na str. 699 u članku *plašljivo* i na str. 1220 u članku *zec*) u dvije morfosintaktičke varijante (*plašljivo kao zec / biti plašljivo kao zec*), a na oba se mjesta opisuje drugačijim ekvivalentima na desnoj strani (u prvom članku s »furchtsam wie ein Hase«, a u drugom članku s »ängstlich wie ein Hase« + »ein Hasenfuß sein«).

3. Lociranje poredbenih frazema u leksikografskom članku

U uvodnim tekstovima, kao što smo vidjeli, nema metalingvističkih naputaka koji bi opisali postupke uvrštavanja frazeoloških jedinica u makrostrukturu i mikrostrukturu rječnika. U većini rječničkih članaka frazeološke leksičke jedinice uglavnom su smještene iza nefrazeoloških. Također, ustanovili smo da u internoj strukturi članaka u kojima se nalaze poredbeni pridjevski frazemi ne postoji demonstracija upotrebe, primjera dakle nema (*sic!*). Stoga se tri rečenice s integriranim poredbenim pridjevskim frazemima (usp. primjer 2 iz Šamšalovićeve rječnika, primjer 6 iz Hurmova pasivnog rječnika i primjer 38 iz

Hurmova aktivnog rječnika) mogu smatrati iznimkama: primjer br. 2 njem. *die Sache ist so breit als lang* = hrv. *stvar je tako široka kao i duga*; primjer br. 6 njem. *sie sitzen da (stehen da) zusammengepresst wie Heringe* = hrv. *sjede (stoje) stisnuti kao sardine*; primjer br. 38 hrv. *dvojci su slični kao jaje jajetu* = njem. *die Zwillinge gleichen einander (sich) wie ein Ei dem andern*⁷. Tražeći odgovor na pitanje, u kojim su dijelovima leksikografskoga članka smješteni poredbeni frazemi ustanovili smo sljedeće.

Gustav Šamšalović, *Njemačko-hrvatski rječnik*

Dva se poredbena pridjevka frazema u tome rječniku javljaju kao jedine frazeološke jedinice u leksikografskome članku (primjeri 1, 4). U središnjem dijelu članka⁸ nalazi se jedan frazem (primjer 3) te jedan frazem u završnom dijelu članka (primjer 2). U tome rječniku poredbeni pridjevski frazemi najčešće su jedini frazeološki izrazi u leksikografskome članku.

Marija Uroić, Antun Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*

U tome se rječniku poredbeni pridjevski frazemi javljaju posvuda: kao jedina frazeološka jedinica u dva slučaja (primjeri 7, 4), na početku dva puta (primjeri 1, 6), u središnjem dijelu jednom (primjer 2) i u završnom dijelu članka dva puta (primjeri 3, 5).

Blanka Jakić, Antun Hurm, *Hrvatsko-njemački rječnik*

Na početku leksikografskoga članka⁹ u Hurmovu aktivnom rječniku locirano je trinaest poredbenih pridjevskih frazema navedenih u popisu pod brojevima: 1, 2, 3, 4, 10, 11, 23, 31, 32, 33, 37, 42, 46. U središnjem dijelu mikrostrukture nalazi se 23 poredbena pridjevka frazema: 5, 6, 7, 8, 13, 16, 17, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 34, 35, 38, 39, 40, 43, 44, 45. U završnom dijelu članka smješteno je deset poredbenih frazema: 9, 12, 14, 15, 18, 19, 22, 27, 36, 41.

⁷ Pitanje prihvatljivosti navedenih prijevodnih ekvivalenata u ciljnome jeziku ovdje nećemo razmatrati.

⁸ U nekim leksikografskim člancima nije bilo jednostavno odrediti mjesto, npr. kad se poredbeni frazemi nabrajaju jedan za drugim, kao što je to slučaj u leksikografskom članku *blijed* na str. 30 Hurmova aktivnog rječnika: *blijed kao krpa*, *lijed kao mrtovac (smrt)*, *blijed kao vosak*; najpraktičniji nam se učinio postupak određivanja mjesta prema redosljedu, tako se prvi u nizu određuje kao početni, drugi u nizu kao središnji i treći u nizu kao završni.

⁹ U početni dio u opsežnijim leksikografskim člancima s puno frazeoloških jedinica uvrštavali smo prva dva frazema, a u završni dio zadnja dva frazema. U manjim leksikografskim člancima s manjim brojem frazeoloških jedinica, npr. s četiri jedinice, središnjim smo nazvali drugi i treći frazem; takvi su npr. članci *gluh* (str. 170 Hurmova aktivnog rječnika) i *kristal* (str. 385 Hurmova aktivnog rječnika). U leksikografskom članku još manja opsega, npr. tamo gdje postoje samo dva frazeološka izraza, prvi izraz nazvali smo početnim, drugi završnim, a »središnjeg« u takvu tipu članka uopće nema.

Kvantitativni podaci o mjestu poredbenih frazema u leksikografskoj mikrostrukturi mogu se prikazati sljedećom tablicom:

Mjesto u mikrostrukturi	Rječnik:	Š: pas.	H: pas.	H: akt.	Uk. broj frazema
Jedina jedinica u članku		2	2	0	4
Početni dio članka		0	2	8	10
Središnji dio članka		1	2	28	31
Završni dio članka		1	2	18	21

Iako je u svakom rječniku lociranje poredbenih pridjevskih frazema drugačije ipak se s obzirom na kvantitativne pokazatelje može izvesti zaključak da su poredbeni pridjevski frazemi najčešće smješteni u središnjem dijelu mikrostrukture.

4. Tumačenje ekvivalencije

4.1. Kvantitativna ekvivalencija

U navedenim rječnicima ustanovljene su četiri vrste kvantitativne ekvivalencije, a ona se određuje temeljem broja prijevodnih ekvivalenata¹⁰ na desnoj strani rječnika. Polazišni poredbeni pridjevski frazem s lijeve strane opisuje se s jednim, s dva, s tri ili s četiri ekvivalenta. Pritom nije bitno kakve je strukturalno-sintaktičke ili sadržajno-semantičke naravi taj ekvivalent. Bitan je samo broj ekvivalenata. Broj ekvivalenata na desnoj strani obrnuto je proporcionalan učestalosti poredbenog frazema. Analiza rječnika je pokazala da se značenje 39 poredbenih pridjevskih frazema tumači jednim ekvivalentom u ciljnom jeziku (npr. njem. *dunkel wie in einem Sack* = hrv. *tamno kao u rogu*), 11 poredbenih pridjevskih frazema tumači se s dva ekvivalenta u ciljnom jeziku (npr. hrv. *bijel kao kreda* = njem. (i) *weiß wie Kreide*; (ii) *kreidebleich*), sedam poredbenih frazema opisuje se s tri ekvivalenta u ciljnom jeziku (npr. hrv. *čvrst kao stijena* = njem. (i) *felsenfest*; (ii) *hart*; (iii) *unerbittlich*) a samo jedan poredbeni frazem s četiri ekvivalenta (npr. hrv. *blijed kao kreda* = njem. (i) / (ii) *bleich (weiß) wie Kreide*; (iii) *kreidebleich*; (iv) *kreideweiß*).

4.2. Morfosintaktički tipovi ekvivalenata

Morfosintaktička analiza ekvivalenata pokazala je još devet daljnjih podvrsta prijevodnih ekvivalenata, koje ćemo niže opisati pod slovima abecede od A do I.

¹⁰ Ekvivalente na desnoj strani dvojezičnog rječnika nazvat ćemo samo uvjetno prijevodnim; na primjeru poredbenih frazema pokazala se neobična raznolikost ekvivalenata od onih koji su doslovni prijenos forme iz polazišnoga u ciljni jezik pa do onih koji manje-više slobodno opisuju sadržaj ili dio sadržaja polazišnoga frazema.

TIP A

Poredbeni pridjevski frazem opisuje se u ciljnom jeziku jednostavnom riječju: njem. *grob wie Bohnenstroh* = hrv. *neotesan* (Š, NJ-H:214)

TIP B

Poredbeni pridjevski frazem u polazišnom jeziku opisuje se u ciljnom jeziku riječju koja je proširena s jednim ili s više atributa. Atribut je najčešće kakva intenzivirajuća čestica (prilog): njem. *arm wie eine Kirchenmaus* = hrv. *vrlo siromašan* (Š, NJ-H:596)

TIP C

Na desnoj strani nalazi se pridjevska (ili kakva druga) složenica. To je osobitost rječnika u kojima je ciljni jezik njemački: hrv. *svjež kao rosa* = njem. *taufersch* (H, H-NJ:912)

TIP D

Na desnoj strani nalazi se doslovni prijevod poredbenog pridjevskog frazema koji u ciljnom jeziku uglavnom nije prihvatljiv. To je osobitost rječnika s hrvatskim kao ciljnim jezikom: njem. *kalt wie Marmor* = hrv. *hladan kao mramor* (H, NJ-H:415 i 519); njem. *grob wie Bohnenstroh* = hrv. *grub kao pasuljevina* (Š, NJ-H:214)

TIP E

Na desnoj strani se nalazi formalno i sadržajno identičan i u ciljnom jeziku prihvatljiv frazeološki ekvivalent: hrv. *brz kao munja* = njem. *schnell wie der Blitz* (H, H-NJ:492)

TIP F

Na desnoj strani nalazi se formalno različit ali sadržajno istovjetan i u ciljnom jeziku prihvatljiv frazeološki ekvivalent (funkcionalni frazeološki ekvivalent): hrv. *radin kao crv* = njem. *fleißig (arbeitsam) wie eine Biene* (H, H-NJ:60)

TIP G

Na desnoj strani nalazi se formalno različit ali sadržajno istovjetan nefrazeološki ekvivalent (funkcionalni nefrazeološki ekvivalent odnosno deskripcija sadržaja): njem. *die Sache ist so breit als lang* = hrv. *stvar ostaje na istom* (Š, NJ-H:221)

TIP H

Na desnoj strani nalazi se čitava rečenica kao ekvivalent. Ustanovljeno je nekoliko tipova rečenica: (a) rečenica na desnoj strani u kojoj je sadržan poredbeni pridjevski frazem; (b) rečenica u kojoj se koristi kakav drugi, npr. glagolski, frazem; (c) rečenica koja je nefrazeološka deskripcija sadržaja polazišnog poredbenog pridjevskog frazema; (d) rečenica koja je doslovni ali u ciljnom jeziku neprihvatljiv prijevodni ekvivalent. Npr. (a) njem. *sie sitzen da (stehen da) zusammengepresst wie Heringe* = hrv. *sjede (stoje) stisnuti kao sardine* (H, NJ-H:357); (b) hrv. *dvojci su slični kao jaje jajetu* = njem. *die Zwillinge gleichen einander wie ein Ei dem andern* (H, H-NJ:959); (d) njem. *die Sache ist so breit als lang* = hrv. *stvar je tako široka kao i duga* (Š, NJ-H:221)

TIP I

Poredbeni pridjevski frazem na lijevoj strani sadrži dvije poredbe istodobno, a u ciljnom jeziku one se opisuju samo jednim ekvivalentom, npr. hrv. *blijed kao mrvoac (smrt)* = njem. *bleich wie der Tod* (H,H-NJ:30)

Osim pojedinačnih ekvivalenata u gore opisanih devet prijevodnih tipova na ciljnoj strani autori rječnika često daju više ekvivalenata istodobno. Od sveukupnog broja poredbenih pridjevskih frazema iz korpusa (57 frazema) u 32 leksikografska članka ustanovljen je po jedan prijevodni ekvivalent, a u 25 članaka nalaze se kombinacije prijevodnih ekvivalenata. O tome govore sljedeće dvije tablice.

Samo jedan prijevodni ekvivalent u ciljnom jeziku¹¹

- B (u Šamšalovićevu pasivnom rječniku) 1 (u Hurmovu pasivnom rječniku) 2
- C (u Hurmovu aktivnom rječniku) 3, 12, 16, 20, 21, 28, 19, 30, 35
- D (u Hurmovu pasivnom rječniku) 3, 4, 5, 7 (u Hurmovu aktivnom rječniku) 7, 26, 36, 44
- E (u Hurmovu aktivnom rječniku) 5, 13, 15, 24, 25, 27, 33, 41, 45
- F (u Šamšalovićevu pasivnom rječniku) 3
- H (u Hurmovu aktivnom rječniku) 23, 38
- I (u Hurmovu aktivnom rječniku) 6

Kombinirani prijevodni ekvivalenti u ciljnom jeziku

- E+C (u Hurmovu aktivnom rječniku) 1, 2, 18, 42
- C+C (u Hurmovu aktivnom rječniku) 4, 37, 46
- C+E (u Hurmovu aktivnom rječniku) 10, 43
- E(E) (u Hurmovu aktivnom rječniku) 39
- D+A (u Šamšalovićevu pasivnom rječniku) 4
- E+F (u Hurmovu aktivnom rječniku) 34
- H+G (u Šamšalovićevu pasivnom rječniku) 2
- B(B) (u Hurmovu pasivnom rječniku) 1
- H(H) (u Hurmovu pasivnom rječniku) 6
- D(E) (u Hurmovu aktivnom rječniku) 9
- C+E+E (u Hurmovu aktivnom rječniku) 11
- C+A+A (u Hurmovu aktivnom rječniku) 14
- C+E+D (u Hurmovu aktivnom rječniku) 17
- C+B+E (u Hurmovu aktivnom rječniku) 19
- A+C+E (u Hurmovu aktivnom rječniku) 22
- C+C+B (u Hurmovu aktivnom rječniku) 31
- B(B)(B) (u Hurmovu aktivnom rječniku) 32
- E(E)+C+C (u Hurmovu aktivnom rječniku) 8

¹¹ Brojke na desnoj strani označavaju redni broj primjera iz korpusa.

5. Sadržaj poredbenih pridjevskih frazema

Jedna od glavnih karakteristika frazeoloških usporedbi jest njihova izrazito intenzivirajuća funkcija, pa one uz određene druge semantičke mogućnosti iskazu, u kom se koriste, pridaju visok stupanj ekspresivnosti¹². U leksikografskom materijalu u tri navedena dvojezična rječnika koji se odnosi na poredbene pridjevske frazeme pokušali smo pronaći leksikografska i/ili leksička sredstva kojima se upućuje na tu njihovu specifičnu sadržajnu osobinu. Ustanovili smo da se u samo 5 od ukupno 57 leksikografskih članaka nalaze implicitni leksički podaci o intenzitetu, a oni su sadržani u prilogama hrv. *vrlo*, *izvanredno*, *izuzetno*, *potpuno* i *neobično* (to zadnje u značenju 'jako') i njem. *ganz*, *total* i *völlig*. Usp. primjere: njem. *arm wie eine Kirchenmaus* = hrv. *vrlo siromašan* (Š,NJ-H:596); njem. *dumm wie Bohnenstroh* = hrv. *izvanredno, izuzetno glup* (H,NJ-H:121); njem. *grob wie Bohnenstroh* = hrv. *neobično glup* (H,NJ-H:121); hrv. *pijan kao čutura* = njem. *total (völlig) betrunken* (H,H-NJ:690); hrv. *siromašan kao crkveni miš* (potpuno siromašan) = njem. *arm wie eine Kirchenmaus* (H,H-NJ:943).

6. Podaci o stilu i upotrebi

6.1. I razina opisa stila u hrvatskim dvojezičnim rječnicima koje smo podvrgli analizi potpuno je zanemarena. U čitavome korpusu ustanovili smo samo 7 eksplicitnih metalinističkih podataka koji ukazuju na specifičnosti stila. U Šamšalovićevu rječniku to je zapravo samo naputak o figurativnoj obilježenosti frazema ⟨fig⟩, a on se nalazi u tri leksikografska članka uz odgovarajuće frazeme odnosno njihove prijevodne ekvivalente (usp. primjere u Šamšalovićevu rječniku označene brojevima 2, 3 i 4). U Hurmovu pasivnom rječniku postoji samo na jednome mjestu podatak o prenesenome značenju ⟨pren⟩ (usp. primjer naveden u popisu pod brojem 3), a u Hurmovu aktivnom rječniku samo su četiri jedinice obilježene, jednom s podatkom ⟨pren⟩, jednom s podatkom ⟨poet⟩ i dva puta s podatkom ⟨kolokv⟩ (usp. primjere u popisu Hurmova aktivnog rječnika br. 6, 11, 14 i 17). Uz iste poredbene frazeme jednojezični opći rječnici često navode podatak da se uglavnom radi o svakodnevnom razgovornom jezičnom stilu, npr. u njemačkim jednojezičnim rječnicima¹³ navodi se uz ⟨ugs⟩ i podatak da se uglavnom radi o govorenom (razgovornom), a manje o pisanom jeziku ⟨gespr⟩, a i jednojezični rječnici hrvatskoga jezika¹⁴ skreću pozornost na stilsku obilježenost većine poredbenih frazema te vrste.

¹² Usp. Fleischer 1982:110, Hessky 1988:197, Matešić 1978:212id.

¹³ Duden: *Universalwörterbuch A–Z*; Langenscheidts *Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* i dr.

¹⁴ Anić 2000, Šonje 2001 i dr.

6.2. Podaci o upotrebi specifičnih frazeoloških jedinica, u koje spadaju i pridjevski poredbeni frazemi, trebali bi na obje strane rječnika sadržavati jednostavne i jednoznačne podatke o semantičkim restrikcijama i mogućnostima integriranja u veće (izvanrečenične) tekstne cjeline. Ozbiljni problemi nastaju osobito kod onih frazeoloških jedinica koje se u dvojezičnom rječniku opisuju kombiniranim metodom tj. nizom različitih ekvivalenata. Ti ekvivalenti uglavnom niti među sobom nisu istoznačni, a pogotovo nisu istoznačni na interlingvalnoj razini. Tako npr. njem. *rot wie Krebs* i njem. *rot wie eine Tomate* unatoč velikoj formalnoj sličnosti nisu intralingvalne istoznačnice i ne mogu se koristiti u istome tekstu: prva usporedba asocira na značenje 'pocrvenjeti od bijesa, psihičkog ili fizičkog napora', a druga se usporedba uglavnom odnosi na sadržaj 'pocrvenjeti od srama, neugodnosti i sl.', a sadrži i dispreativnu komponentu. Nadalje, za usporedbu *schwer wie Blei* u Hurmovu aktivnom rječniku potrebno bi bilo korisniku kojemu je hrvatski izvorni jezik dati поближе podatke o upotrebi toga frazema u njemačkom jeziku, s obzirom na to da je sadržaj hrvatske istoznačnice *težak kao olovo* uglavnom vezan za značenje 'fizičke, materijalne težine kakvog predmeta', dok se u njemačkom jeziku ta usporedba uglavnom koristi kad se govori o 'čovjekovu tijelu, rukama i nogama' ili 'težini u želucu'¹⁵. Slične razlike mogu se utvrditi i u usporedbi *tord kao kamen* koja se u hrvatskom jeziku uglavnom koristi u primarnom, »konkretnom« i »materijalnom« značenju, dok se njemačka formalno identična usporedba *hart wie Stein* može primijeniti uglavnom onda kada je riječ o čovjekovoj psihičkoj osobini tj. kada asocira na 'bezdušnost'. Postoji također i velika razlika među usporedbama *weiß wie Schnee* i *weiß wie Kreide* koje su uvrštene na isto mjesto u rječniku i služe za opis hrvatskih poredbi *bijel kao snijeg* odnosno *bijel kao kreda*. Ni tu se ne radi o varijantama jednog značenja nego o različitim – kontekstom uvjetovanim – značenjima: prva se usporedba u njemačkom koristi za iskazivanje 'bjeline i čistoće', npr. 'rublja', a druga se usporedba koristi za opis 'bijeleg/blijede boje lica' uvjetovane kakvim 'šokom, strahom' i sl. U korpusu koji smo istraživali samo se uz jedan poredbeni pridjevski frazem (*sic!*) nalazi podatak o upotrebi i to onda kada se 'žuta boja slame' dovodi u vezu s 'bojom čovjekove kose': hrv. *žut kao slama* = njem. (i) *strohgelb*; (ii) [kosa] *strohblond* (H,H–NJ:957).

7. Zaključak

Frazeološki izrazi neizostavni su dio jezične produkcije, bez njih ne bi bilo moguće proizvesti prikladne tekstove na stranome jeziku. Ako govornik, prevoditelj ili učenik prilikom prevođenja na strani jezik ili sastavljanja pisanih

¹⁵ Usp. Duden, *Redenwendungen und sprichwörtliche Redensarten*, str. 115 *jdm. /schwer wie Blei/ im Magen liegen*; također Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, str. 267 *etw. liegt jdm. wie Blei im Magen*.

i govorenih tekstova na stranome jeziku ima poteškoća ili nesigurnosti, gdje će potražiti podatke ako ne u jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima? Stoga iscrpno leksikografsko kodificiranje višerječnih leksičkih spojeva mora pretpostaviti sve metaleksikografske kategorije iz kojih će proisteći kriteriji za selekciju građe i leksikografsko predstavljanje frazeoloških leksičkih jedinica kao i metode za njihovo međujezično kontrastiranje. Istraživanje na građi poredbenih pridjevskih frazema u njemačko-hrvatskim aktivnim i pasivnim rječnicima samo je primjer kojim smo željeli ukazati na neke manjkavosti opisa frazeoloških jedinica u hrvatskoj dvojezičnoj leksikografiji.

Literatura

- Anić, Vladimir. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber. 1439 str.
- Cowie, A. P. (ur.). 1998. *Phraseology, Theory, Analysis, and Applications*. Oxford : Oxford University Press. 258 str.
- Duden. 1989. *Deutsches Universalwörterbuch A–Z*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag. 1816 str.
- Duden. 1992. *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag. 864 str.
- Fink, Željka. 1993. Sinonimni nizovi frazeologizama kojima se opisuje čovjekova vanjština : Na materijalu hrvatskog i ruskog jezika. *Strani jezici XXII*: :1,20–26.
- Fink, Željka. 1996. O pridjevskim poredbenim frazemima : Na materijalu hrvatskoga i ruskoga jezika. U knj. *Jezik i komunikacija* [ur. Marin Andrijašević, Lovorka Zergollern-Miletić]. Zagreb : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Str. 402–405.
- Fink, Željka. 1998. Leksikografska obrada frazema tipa 'biti dobra srca' i 'čovjek dobra srca'. *Filologija* 30–31, 199–207.
- Fleischer, Wolfgang. 1997. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag. 299 str.
- Friedrich, Wolf. 1995. *Moderne deutsche Idiomatik : Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen*. Ismaning : Max Hueber Verlag. 565 str.
- Hessky, Regina. 1989. Sprach- und kulturspezifische Züge phraseologischer Vergleiche. *EUROPHRAS* 88 [ur. Gertrud Gréciano]. Strasbourg : Université des Sciences Humaines, 195–204.
- Jakić, Blanka, Antun Hurm. 1999. *Hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb : Školska knjiga, 1249 str.
- Kromann, Hans-Peder. 1989. Zur funktionalen Beschreibung von Kollokationen und Phraseologismen in Übersetzungswörterbüchern. *EUROPHRAS* 88 [ur. Gertrud Gréciano.] Strasbourg : Université des Sciences Humaines. 265–271.
- Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Berlin, München, Leipzig, Wien, Zürich, New York : Langenscheidt. 1993. 1182 str.

- Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb : Školska knjiga. 808 str.
- Matešić, Josip. 1978. O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku. *Filologija* 8, 211–218.
- Menac, Antica. 1994. Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija* 22–23, 161–168.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna. 1995. Neki problemi prezentacije frazeologizama u frazeološkim i općim rječnicima. *Filologija* 20–21, 323–330.
- Uroić, Marija, Antun Hurm. 1993. *Njemačko-hrvatski rječnik*. Zagreb : Školska knjiga. 1010 str.
- Röhrich, Lutz. 1994. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten I–V*. Freiburg, Basel, Wien : Herder und Spektrum, 1910 str.
- Rothkegel, Annely. 1973. *Feste Syntagmen*. Tübingen : Niemeyer Verlag. 204 str.
- Schulz, Dora, Griesbach, Heinz. 1966. *1000 idiomatische Redensarten Deutsch*. Berlin, München, Zürich : Langenscheidt. 253 str.
- Šamšalović, Gustav. 1964. *Njemačko-hrvatskosrpski rječnik*. Zagreb : Zora. 1201 str.
- Šamšalović, Gustav. 1995. *Njemačko-hrvatski rječnik*. Zagreb : Colorprint. 1302 str.
- Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga. 1450 str.
- Wahrig, Gerhard. 1979. *Wörterbuch der deutschen Sprache*. München : dtv. 943 str.
- Wotjak, Barbara. 2001. Phraseologismen im Lernerwörterbuch : Aspekte der Phraseologiedarstellung im de Gruyter-Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache. U *Phraseologie und Parömiologie*, Bd. 8 [ur. Annelies Häcki Buchofer, Harald Burger, Laurent Gautier]. Essen : Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 263–279.
- Zybatow, Lew. 1999. Idiome und Parömien aus kognitivlinguistischer und translationslinguistischer Sicht : Am Beispiel des Russischen und Ukrainischen. U knj. *Internationale Tendenzen der Syntaktik, Semantik und Pragmatik* [Hrsg. Hans Otto Spielmann, Ingo Warnke]. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH. 579–588.

Lexikographische Darstellung von adjektivischen phraseologischen Vergleichen in Deutsch-Kroatischen / Kroatisch-Deutschen allgemeinen Wörterbüchern

Zusammenfassung

Die komparativen adjektivischen Phraseme sind in dieser Arbeit ein Ausgangspunkt zur Analyse der Methoden der Phraseologiedarstellung in Deutsch-Kroatischen und Kroatisch-Deutschen zweisprachigen allgemeinen Wörterbüchern. Es werden dabei nur einige Aspekte der lexikographischen Beschreibung von komparativen adjektivischen Phrasemen dargelegt mit einem Schwerpunkt auf folgenden Fragen: Die metasprachlichen (metatheoretischen) Hinweise außerhalb und innerhalb von Wörterbuchartikeln, Probleme bei der Lemmatisierung von komparativen adjektivischen Phrasemen, Kriterien zur Auswahl von Äquivalenten, Lozierung von komparativen adjektivischen Phrasemen innerhalb der Wörterbuchartikeln und Angaben zum Gebrauch und zum Stil.

Ključne riječi: dvojezična leksikografija i leksikologija, frazeologija,
kontrastivna analiza

Key words: bilingual lexicography and lexicology, phraseology, contrastive
analysis